

Vizuális média kommunikáció

Szaktudományi kutatás a Nemzeti Alaptantervek tükrében

Havasi Tamás, Nyíregyházi Egyetem, Vizuális Kultúra Intézet

Absztrakt

A 2016-2021 között lezajlott Moholy-Nagy Vizuális Modulok – a 21. század képi nyelvének tanítása szaktudományi kutatás, azon belül is a vizuális média kommunikáció modul programja megerősített aktualitással bír a kialakult pandémiás helyzetben. A digitális műveltség felértékelődése erősíti e pedagógiai kutatás jelentőségét, a médiapedagógia, a médiaismeret és az ehhez a területhez tartozó kompetenciák vizuális kultúra tantárgyba való integrálásának lehetőségeit. A vizuális kultúrát tanítók számára szükség van kipróbált, adaptálható pedagógiai programokra épülő feladatso- rok, projektek, rugalmasan alakítha- tó tartalmi elemekből összeállított cselekvésitervek, kidolgozására.

Különösen nagy jelentősége van a mozgóképkultúra és médiaismeret, valamint a kommunikációnak a vizuális kultúra tananyagaiba való beillesztésének területén az alternatív tanítási-tanulási folyamatok kipróbálásának, a tesztekkel alátámasztott eredményesség igazolásának. Azért is indokolt a kutatás tapasztalatainak disszeminációja, mert az ezen a területen tanítók egyetemi és főiskolai képzési programjában korábban nem szerepelt a médianevelés és oktatás tartalmi, módszertani ismereteinek elsajátíthatósága. Az időközben átalakított és bevezetett NAT legújabb, 2020-as változata is időszerűvé tette a modul céljait, tematikáját, mely a nemzetközi szervezetek médianevelésre vonatkozó ajánlásaival és a diákok részéről mutatkozó alkotási vágy segítésének igényeivel is szinkronban van. Ezen alapelvek bázisán, az álló és mozgóképeket, a szövegek különböző formáit, ezek

számtalan kapcsolati variációját, az új digitális médiumok hétköznapi és művészi produktumait, a virtuális és materiális alkotás problematikáját arányosan reprezentáló kutatási tematika kipróbálása, tesztelése zajlott le a 4 éves kutatási program keretében. Az irányított tevékenységek eredményeképpen mérésekkel, az adatok értékelésével igazolt, hatékonyabb vizuális képesség- és kompetenciafejlesztés valósult meg a kísérleti vizuális kultúra órán, összehasonlítva a hagyományos NAT kontrollcsoporttal. A kutatás aktualitásai, egymásra épülő tematikájának relevanciája és a különböző Nemzeti Alaptantervekkel való szinkronitása kerül bemutatásra a következő fejezeteken keresztül.

A kutatás nem várt aktualitásai

A digitális kompetencia, digitális műveltség fontosságát megtapasztalhattuk az elmúlt egy év rendkívüli korlátozásai következtében. A digitális oktatásban tanárként, diákként, szülőként résztvevők élete, tevékenységük jelentős hányada terelődött át a digitális kommunikációs csatornák virtuális terébe. A digitális műveltség és a hozzá tartozó képességcsoportok egyre hangsúlyosabbá váló részét képezi a médiaműveltségnek, amely természetesen a többi médiumra vonatkozó, illetve „médiumok fölötti” ismeretet és képességeket, kompetenciákat is magába foglalja.

A művészeti nevelés átalakulása folyamatosan követi a társadalom, a szülők, az oktatáskutatás és oktatásirányítás igényeit. A 80-as 90-es évek hozták meg azt a változást, hogy a vizualitás állandó jelenségei kerültek előtérbe a szélsőséges

1. kép: Cinema ombre. Diákmunka

szubjektivitással, a hagyományosnak tekinthető vizuális neveléssel szemben (Bak Imre és Lantos Ferenc munkássága). „Tevékenységük összhangban volt azzal az általános igénnyel, hogy a rajzórakon gyakorlatiasabb, a mindennapi élethez közelebbi, a magas művészet ezotérikusnak ható búvőkörétől némileg eltávolodó vizuális nevelés valósuljon meg. Az ő tevékenységüknek és kreatív rajztanárok oktatási kísérleteinek köszönhető, hogy elkezdődött a 'rajz' átalakulása vizuális neveléssé, és a tananyagba bekerültek a 'vizuális nyelv', a 'vizuális kommunikáció', a 'tárgy- és környezetkultúra' és újabban a médianevelés elemei is.” (Bodóczy, 2009).

A Moholy-Nagy Vizuális Modulok, a Vizuális Média Kommunikáció modul egy újabb tantervi átalakulást sürget, a 21. század képi nyelvének hangsúlyosabb reprezentálását javasolja a vizuális kultúra tantárgy keretein belül is, annak innovációja révén. A kutatás kísérletet tett olyan módszerek, munkaformák, tanítási tartalmak beépítésére, amelyek hatékonyabban fejlesztik a terület vizuális, kommunikációs és digitális kompetenciáit, általában a tanulás kompetenciáit, valamint gazdagítják a vizuális és médiaműveltségi anyagokat, médiatudatosságot. A program

2. kép: A montázs a 2012-es Kerettanterv ajánlott filmjeinek képeiből került összeállításra

eredményeképpen a kortárs művészetekkel, médiumokkal komplexen, esetenként projektekben foglalkozó diákok „hatékonyabb” médiahasználókká, alkotókká, befogadókká váltak. A szemléletváltást nem csak az új kutatások, oktatási trendek, nemzetközi szervezetek ajánlásai, hanem a diákok felől jelentkező igény is ösztönözte. A mobiltechnológia, az online együttműködési hálózatok platformjai, valamint az azokat szinkronizáló technológiák fejlődésével lehetővé vált a kép-, mozgóké- és szövegalkotás szabadabb, demokratikusabb módja. Ez a lehetőség előidézte a diákok körében az igényes, kreatív használat és megosztás vágyát, egy egészséges kompetenciát. A kutatást tehát inkább ez és nem a vírushelyzet szülte kényszer motiválta, hiszen az akkor változtatta meg életünket, amikor a tanítási kísérlet már a finisben tartott. A modul céljait, tematikáját időszerűvé tette a közben átalakított és bevezetett új Nemzeti Alaptanterv.

Tallózás a nemzetközi szervezetek ajánlásai között

A folyamatosan változó médianevelési-, médiaoktatási irányzatok, megközelítések mellett törekednünk kell egyfajta általánosításra, valamilyen kapaszkodók nyújtására. Ezekre van szüksége a gyakorló pedagógusoknak a tanítás-tanulási folyamatok reflektív tervezéséhez. Legyenek azok tartalmi vagy fogalmi szintű meghatározások, mint az oktatás és média összekapcsolódási lehetőségei a „média oktatása”, a „média-szocializáció”, ill. az „oktatási média” (Qvortrup, 2006).

Az egyik ma is érvényesnek tekinthető alapelvet az UNESCO határozta meg, amely Bodóczy István tolmácsolásában vált széles körben ismertté. „Az UNESCO szerint a médiapedagógia '... olyan tudás, készség, attitűd fejlesztése, amely a kritikus hozzáállást erősíti és következésképpen az elektronikus és nyomtatott médiumok felhasználásának nagyobb fokú kompetenciáját biztosítja.’ Hangsúlyoznunk kell, hogy a médianevelés

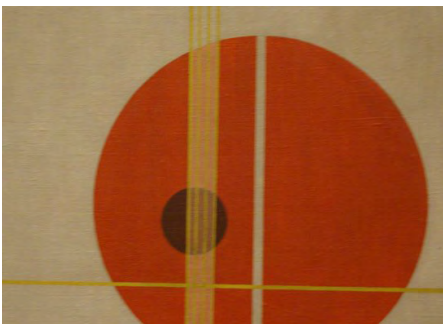
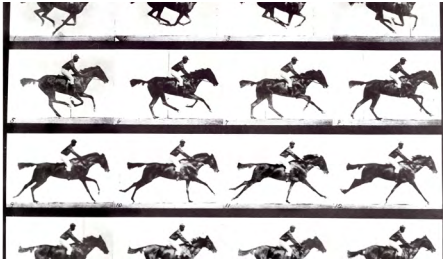
nem szakképzés, nem a 'média alkotók', hanem 'befogadók', a 'használók', a közönség nevelését jelenti.” (Bodóczy, 1999).

A következő gondolat az iskola és a család szerepét jelöli ki a médianeveléssel, oktatással kapcsolatban. „Az iskola és a család felelőssége, hogy a gyermekeket és a fiatalokat előkészítse egy olyan világra, amelyet a kép, a hang és a szó alkot. Gyermekeknek és felnőtteknek képeseknek kell lenniük arra, hogy ezt a három jelrendszert kölcsönös összefonódásukban is megfejtsek. Ez szükségessé teszi, hogy a követelményekhez hozzáigazítsuk a képzés legfontosabb céljait, amelyeket a „média-alfabetizálás” szóval kapcsolhatunk össze.” (UNESCO, 1982).

Lars Qvortrup a korábban említett szövegben egy látszólag önmagának ellentmondó gondolatot is felvázol a médiaoktatással, a kritikus médiafogyasztással kapcsolatban. A média a befolyásoláson keresztül szeretne a gyerekekből szabad polgárokat nevelni. Másképpen fogalmazva, a tanárok a médiát használják a gyerekek befolyásolására azért, hogy csökkentsék a médiától való befolyásolhatóságukat. Legyenek kritikus médiafogyasztók: ne legyenek manipulálhatók a hirdetések, reklámok, az Internet által, legyenek ellenállóak a technikai, médianyelvi ismeretek, a kommunikációs hatások elsajátítása révén (Qvortrup, 2006).

Az azóta eltelt évtizedek és a technológia demokratizálódása eredményeképpen azzal egészíthetjük ki a korábbi meghatározásokat, hogy a mai fiatalok nem egyszerűen „passzív” médiafogyasztók, a média befolyásolásának kitett befogadóknak tekinthetők, hanem a digitális technológiákat használó aktív alkotók is. A komplex befogadói-alkotói szerep a társadalmi média új platformjai által nyújtott lehetőségeknek, az internet közösségi fórumainak, rohamosan bővülő felhasználói köreinek eredménye, ugyanakkor egy új vizuális alkotási, reprezentációs,

önreprezentációs színtér is. Így a pedagógus feladata a befogadók nevelése. Kritikai szemlélettel való felvértezésükön túl az alkotás technikai segítségével felvállalása, az alkotói képességeket is integráló

3. kép: A montázs a 2012-es Kerettanterv ajánlott filmjeinek képeiből került összeállításra

digitális kompetencia kialakítása. Olyan médiaműveltség nyújtása a cél, amely elengedhetetlen az ilyen irányú valódi értékteremtéshez, érzékeny ítéletalkotáshoz.

A modul az életünket átszövő „képi világgal” (Flusser, 1994; Nyíri, 2001; Kárpáti, 2005) foglalkozik. Olyan digitális képekkel és szövegekkel, amelyeket a diákok is fogyasztanak, kedvelnek, alkotnak.

A négyéves, felmenő rendszerű program 5-8., illetve 9-11. évfolyamig a hagyományos módszerek és munkaformák mellett a kortárs képzőművészet kollektív, projekt jellegű alkotási módszereit, kooperatív módszereket és az internet kínálta lehetőségeket (adatgyűjtés, adatbázisok), az élményszerzés, az alkotás fizikai és virtuális formáit is beépíti.

Miközben próbáljuk követni a változó képiséget, technikai fejlődést, használati szokásokat, a program biztos pontokat is nyújt az azt adaptáló pedagógusoknak. Ezek az állandónak tekinthető témák, tevékenységek, a képolvasás, látványolvasás, vagy a kép és a szöveg kapcsolódási lehetőségei. A nézőpont tágabb megközelítése, vagy a montázs képi és auditív értelmezése is fókuszba kerülnek, mint a mozgás, az idő és a történet állóképi és mozgóképi megjelenítése. A ritmus, mint kifejezőeszköz kerül alkalmazásra a képi-, zenei-, és irodalmi alkotásokban. A médianevelés legfontosabb feladatai közé tartozik a különböző médiumok nyelvezetének megismerése, értő alkalmazása, a kommunikátumok esztétikai megítélése, a média közönsége, a reprezentáció és az önreprezentáció lehetőségeinek, fórumainak etikai megközelítése. A manipulációelméletek is említést kaphattak a vizuális kultúra óra keretein belül (Bodóczky, 1999).

A pedagógiai koncepció szerint évfolyamonként különböző vizuális közlésformák kapnak központi szerepet. A témakörök a következő

módon épülnek egymásra: (1) kép, (2) szöveg, (3) kép és szöveg kapcsolata, (4) kép és szöveg a közösségi médiumok kontextusában, (5) mozgókép, (6) a médiaművészet különböző formái, (7) multimédia, (8) virtualitás. A 2020-ban bevezetett NAT és Kerettanterv az említett területekhez óraszámokat is rendel, ami igazolja azok fontosságát a vizuális kultúra területén.

Illeszkedés a korábbi és az új NAT-hoz

A négyéves kutatási projekt, melynek döntő része a 2012-es tantervek keretei között indult és zajlott, 2020-ban zárult. Az ezt megelőző NAT önálló tantárgyként és műveltségterületként kezelte a Mozgóképkultúra és médiaismeret tananyagait. A 2013-as NAT mindent már a Vizuális kultúra, valamint a Művészetek műveltségterület részének tekintette, vagyis más tárgyakba integrálva rendezte modulokba a médiaismeretet az új médiumokkal, a posztmodern „képiséggel” (Flusser, 1994) együtt. Éppen az így beszűkült szakterületi mozgástér ösztönző hatása hívott életre komplex, integráló jellegű programokat, mint amilyen a Moly-Nagy Vizuális Modulok is.

Az alternatív programok tartalmi javaslatára, módszer-, munkaforma- és feladatötleteire szükség van, hiszen már csak a gyerekek közötti különbségek miatt sem minden esetben a tantervi javaslatok a leghatékonyabbak. A NAT-ban és az ehhez illeszkedő Kerettantervben olyan témákhoz kapcsolódó példaművek kerülnek említésre segítségképpen, amelyek kutatásaink tükrében kevésbé motiváltak az adott korosztályokat, bár művészi értékük természetesen megkérdőjelezhetetlen. Többségében fekete-fehér (Fritz Lang: M – Egy város keresi a gyilkost; Luis Bunuel: Föld kenyér nélkül; Tarr Béla: Hotel Magnezit, vagy Gaál István: Pályamunkások) filmekről van szó, közöttük egyetlen színes filmmel, ami 18-as korhatáros besorolású, így az teljes műként biztosan nem nézető meg (Robert Rodriguez: Desperado).

(1. kép). Természetesen a filmek színes volta nem értékmérő, de a korosztály motiválásában lehetne szerepe, csakúgy, mint a tantervből kimaradt animáció műfajának.

A legújabb tantervi (2020-ban elfogadott NAT és Kerettanterv) változások nagyobb szabadságot, de a kívánatosnál kevesebb óraszámot biztosítanak a pedagógusnak, ezzel egyúttal meg is nehezítik a tanítási célok realizálását, így sürgetik az egyéni tanítási stratégiák átgondolását. A kevesebb óraszám és növekvő tananyag egyetlen lehetőség a komplex vizuális-művészeti nevelés (Bodóczy, 2002. 9.) alkalmazása, a tanórák, feladatok és projektek többcélú, multidiszciplináris, problémacentrikus tervezése (amelyet a NAT is ösztönöz). Erre tesz javaslatot a bemutatott modul.

Az új NAT Művészetek műveltségterülete foglalja magába a Vizuális kultúra tantárgyat (annak médiával összefüggő ismeretanyagait), valamint a Mozgóképkultúra és médiaismeretet, melyet a középiskola 12. évfolyamára időzít.

Ez az alaptanterv, ill. a NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók kevésbé kötik meg és javasolnak konkrét műalkotásokat (2. kép) a területen, inkább alkotókat neveznek meg (Muybridge, Lumière, Funny faces, Moholy-Nagy László, M.C. Escher, Orosz István).

A korábbi tantervhez képest így a pedagógusok szabadabban választhatnak műveket, de éppen ezért jól jön a kidolgozott gyakorlatias pedagógiai programok által kínált segítség. A tanári személyiségekhez, diákok tudásszintjéhez igazított alternatívákat kell nyújtani a pedagógiai programokkal, magyarázatokkal, a kutatóhelyek eredményeivel, iskolai példákkal (nem csupán idealizált elméletekkel), és feladatmegoldásokkal.

A pedagógusok és a diákok is ismerik az új médiumok lehetőségét, használatát, azonban az azokban megjelenő legújabb „trendek”

folyamatosan változnak. Ezek körültekintéssel, kritikával beemelhetők a tanítás-tanulás folyamatába, jó apropót nyújthatnak a fiatalságot is érdeklő, kortárs (művészeti és egyéb) problémák feldolgozására is.

Az új NAT-ban új műveltségi területek (pl.: „Technológia” tanítási terület) és az azokhoz rendelt órászámok is megjelennek, amelyek egy része kifejezetten vizuális jellegű is lehetne, vizuális képességeket igénylő, illetve azok fejlesztését teszik szükségessé. Ebből következően kívánatos lenne megfelelő képzettségű, vizuális területen tanító pedagógusok bevonása az új tanítási területek oktatásába.

Felhasznált irodalom

Bodóczy, I. (1999). A médianevelés szerepe és lehetőségei a közoktatásban. In Rézművesné Nagy, I. (szerk.). *Médianevelés a közoktatásban (Segédanyag a Mozgóképkultúra és médiaismeret tanításához)* Miskolc: BAZ Megyei Pedagógiai Intézet, 6–28.

Bodóczy, I. (2002). *Vizuális művészeti projekt az oktatásban*. Budapest: MIE Tanárképző Tanszék módszertani füzetek.

Bodóczy, I. (2009. június 17.). *A rajz, vizuális kultúra tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai*. Oktatási Hivatal, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.

Flusser, V. (1994). Képeink. In Pertenák, M. (szerk.). *Médiatörténeti szöveggyűjtemény I*. Budapest: MKF Intermédia Tanszék, Barabás Ilona Kkt. Bp. 1994. 44–46.

Kárpáti, A. (2005). *A kamaszok vizuális nyelve*. Budapest: Akadémiai Kiadó, ISBN: 93-05-8191

NAT (2012). *A 2012-es NAT-hoz illeszkedő kerettantervek*. Budapest: Oktatási Hivatal, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.

NAT (2020). *A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók*.

(Kerettantervek). Budapest: Oktatási Hivatal, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.

Nyíri, K. (2001). Az írásbeliségről és néhány médiumról. In Béres, I. és Horányi, Ö. (szerk.). *Társadalmi kommunikáció*. Budapest: Osiris.

Qvortrup, L. (2007). *Media Pedagogy: Media Education, Media Socialisation and Educational Media. Seminar.Net*, 3(2).

UNESCO (1982. január 22.) *Grunwald declaration on media education*.

Képek forrásai

2. kép: A montázs képei és forrásai:

Fritz Lang: *M – Egy város keresi a gyilkost* német-weimari expresszionista film 111 perc, 1931

Luis Bunuel: *Föld kenyér nélkül* Las Hurdes, spanyol dokumentumfilm, 28 perc, 1932

Tarr Béla: *Hotel Magnezit* magyar rövidfilm, 12 perc, 1978

Gaál István: *Pályamunkások* fekete-fehér magyar rövidfilm, perc, 1957

Robert Rodriguez: *Desperado* Akció/Western 1 ó 47perc, 1995.

3. kép: A montázs képeinek forrása:

Eadweard Muybridge: *Egy vágató ló és lovasa* (fotósorozat) Auguste és Louis Lumière: *A vonat érkezése* (L'Arrivée d'un train à La Ciotat, 1896)

J. Stuart Blackton: *Humorous phases of funny faces*, 1906.

Moholy-Nagy László: *Q1 Suprematistic* olaj, vászon, 1923

Orosz István: *Vigyázat, lépcső!* Animáció/Rövidfilm, 6 perc, 1989